

зробивши неовізантизм одним з нових визначних мистецьких явищ у художньому житті Європи [11].

Ще 1910 р., перебуваючи в Парижі, М. Бойчук відзначив умовність назви “Renovation of Byzantine”, акцентуючи увагу на тому, що у себе вдома – в Україні його школа стане школою українського мистецтва. Зорієнтованість М.Бойчука на національні традиції середньовічної культури переживалася з певними традиціями художнього розвитку в різних країнах Європи. Таким чином, неовізантизм Бойчука був однією з об’єднуючих ланок між українською культурою і європейським художнім процесом [11].

Після Парижа майстер повернувся в Україну, працював спочатку у Львові, а потім у Києві. В листопаді 1917 р. в Києві було відкрито Українську академію мистецтва і Михайла Бойчука запросили на посаду професора [6].

За короткий час сформувалися принципи функціонування школи монументального живопису М. Бойчука. Протягом 1918-1919 р.р. у майстерні Бойчука навчалися талановиті художники: брат професора Тимофій Бойчук, О.Павленко, В.Седляр, І. Падалка, А. Іванова, Е. Шехтман, М. Рокицький, С. Колос, А. Мізин та інші, частина з яких пізніше стала талановитими художниками.

У новій суспільно-політичній ситуації після 1917 р. в Україні неовізантизм Михайла Бойчука проходить певну еволюцію і отримує назву “бойчукізм”. Національна ідея, продовжуючи зберігати свою об’єднуючу роль в духовному житті українського суспільства, підтримувала інтерес до форм мистецтва, що історично склалися в Україні: монументального, декоративно-прикладного. Національна революція, утворення УНР, революційні події у Росії стверджували у суспільній думці ідею про особливе значення монументальних форм в умовах розбудови нового життя. Ставши за таких обставин професором Української Академії мистецтва, М. Бойчук розпочинає втілення власної концепції з організації своєї школи монументального малярства. Бойчук не кидає цю справу з падінням УНР і ЗУНР, впевнений у вірності обраного шляху. Сприймавши заперечення радянської влади в тимчасовості випробувань та про небачений розквіт мистецтва в майбутньому, митець поєднував комуністичні ідеали з ідеалами національного відродження.

Ректор Художнього інституту (після реорганізації таку назву отримала Українська Академія мистецтва – А.Г.) Іван Врона наполегливо намагався досягти того, щоб були виділені кошти на закордонні відрядження для професури. Розглянувши чергове його прохання, Народний комісаріат освіти дав згоду на виїзд за кордон професорам інституту М.Бойчуку, А.Тарану, А.Середі, В.Кривецькому, а також учню М. Бойчука Василю Седляру [1, арк. 1]. Видання “Українські вісті” у кількох номерах висвітлювало програму перебування українських митців у Франції [8]. Ці закордонні відрядження стали однією з причин подальшої прискіпливої уваги НКВС до особи М. Бойчука.

Увійшовши у протиріччя зі сталінською концепцією “соціалістичної культури”, так званий “бойчукізм”, був приречений. Офіційні звинувачення в “буржуазному націоналізмі” і “формалізмі” відображали політичні цілі Сталіна у розв’язанні «укра-

їнського питання» і не мали нічого спільного з трактуванням ролі художника у національному мистецтві. Страта М.Бойчука та провідних представників його школи в сумнозвісному 1937 році стала законною акцією радянського тоталітаризму з його політикою репресивних заходів.

Джерела та література:

1. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені Вернадського, – Ф. 70,спр. 348; 2. Александрович М. Артистичні замітки. Сукцес українця на Парижській осінній виставі / М. Александрович // Діло (Львів). – 22 н.ст. (9 ст.ст.) падолиста. – Ч. 258. – 1909; 3. Асеева Н.Ю. Українсько-французькі художні зв’язки 20-30-х років ХХ століття / Н. Ю. Асеева // – К., 1984. – 124 с.; 4. Бачинський Є. Мої зустрічі та силуети українських малярів та різьбярів на чужині : Спомини старого емігранта за роки 1908 – 1950 / Є. Бачинський // Нові дні. Торонто. – вересень. – 1952. – С. 19 – 20; 5. Бойчук і бойчукісти. Бойчукізм : каталог виставки / [авт.- упоряд. О. Ріпко]. – Львів, редакційно-видавничий відділ обл. управління по пресі. – Львів, 1991. – 85 с.; 6. Голубничка А. Михайло Бойчук і Українська Академія Мистецтва / А. І. Голубничка // Вісник Академії праці і соціальних відносин. – № 2. –2008. – С. 122-125; 7. Д-ський (Бачинський) Є. Вистава “незалежних”, а українські малярі / Є. Д-ський (Бачинський) // Діло (Львів). – 11 н.ст. (28 ст.ст.) червня. – Ч. 151. – 1910. – С. 1; 8. Д-ський (Бачинський) Є. Вистава “незалежних”, а українські малярі / Є. Д-ський (Бачинський) // Діло (Львів). – 14 н.ст. (1 ст.ст.) липня. – Ч. 153. – 1910. – С.1-2; 9. Зв’язок українського мистецтва з Францією: Розмова з професорами М.Бойчуком, А.Тараном і В.Седляром. // Українські вісті (Paris). – 15 січня. – 1927. – С. 1; 10. Тугенхольд Я. Письмо из Парижа / Я. Тугенхольд // Аполлон. – № 8. – 1910. – С. 12 – 21; 11.Соколюк Л.Д. Михайло Бойчук та його концепція розвитку українського мистецтва (І третина ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора мистецтвознавства : спец. 17.00.05 “Образотворче мистецтво” / Л. Л. Соколюк ; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. – К., 2004. – 35 с.

Holubnytha A.

Myhailo Boychuk of Paris

The article tells us about the process of formation of the outlook and the range of interests of a prominent Ukrainian artist-monumentalist M. Boychuk. The attention is concentrated on the influence of Paris atmosphere on the process of forming the artist.

Key words: Boychuk, Paris, artist-monumentalist.

УДК 94(477):371.84-054.72(4-01)

© Олена Гуменюк (Київ)

ЕМІГРАЦІЯ І КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТІВ В НІМЕЧЧИНІ ТА АВСТРІЇ В 1920-1930-і рр.

Стаття торкається проблеми української студентської еміграції в Німеччині та Австрії в міжвоєнний період. Ряд питань, такі як: матеріальне становище українських студентів, їх чисельність походження, заходання і культурно-освітня діяльність наголошуються в статті.

Ключові слова: Німеччина, Австрія, еміграція, українські студенти.

В 1920-1930-і рр. Німеччина та Австрія стають великими центрами української еміграції. Українські студенти становили значну частину зпоміж усієї української еміграції в цих країнах. Звісно, в Німеччині та Австрії перебувало менше українських студентів, ніж в Чехословаччині, яка в міжвоєнні роки стає основною країною перебування української еміграції в Європі. Та все ж, українські студенти в Німеччині та Австрії в 1920-1930-і рр. утворили цілу низку власних організацій та розвинули значну культурно-освітню діяльність.

До Німеччини і Австрії студенти потрапляли разом з іншою частиною української еміграції особливо по завершенню Першої світової війни. В Німеччині до початку 1920-их рр. не діяла жодна українська студентська організація. А от в Австрії на той час вже існували дві такі організації: Українське Академічне Товариство “Січ”, засноване у Відні в 1868 р., та студентське товариство “Січ” в Граці, засноване в 1895 р.

Умовами для еміграції українських студентів, зокрема, до Німеччини були встановлені дипломатичні відносини між нею і Українською Народною Республікою в період існування Центральної Ради, а потім за рахунок дружніх відносин з Українською Державою гетьмана П.Скоропадського. Саме за час перебування П.Скоропадського при владі, в Берліні було відкрито посольство Української Держави, а згодом, за Директорії – дипломатичну місію. Варто згадати, що ще перед повним дипломатичним визнанням Української Держави Німеччиною, в Берліні діяв “Союз Визволення України”, який почав свою діяльність в Австрії, а потім його було перенесено до Німеччини [11, с. 36].

Українську студентську еміграцію до Німеччини і Австрії в міжвоєнний період можна поділити на три хвилі:

- перша хвиля – найменш численна і пов’язана з поваленням режиму П.Скоропадського в Україні. З 1918 р. з українських земель виїжджають прихильники гетьмана;

- друга хвиля українських емігрантів прибуває в основному із Західної України після програних національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. та після приєднання західної частини українських земель до Польщі.

- третя хвиля української студентської еміграції пов’язана з початком Другої світової війни, коли з Польщі в 1939 р. і на початку 1940 р. масово їхали до Німеччини і Австрії українці [16, с. 53].

Серед джерел формування української студентської еміграції в Німеччині та Австрії були студенти, що розпочали навчання напередодні та під час Першої світової війни і національно-визвольних змагань, колишні військові, які по завершенню війни перебували в таборах для інтернованих. Саме проведення культурно-освітньої роботи в таборах, дало можливість колишнім українським військовим навчатися у вищих навчальних закладах Німеччини та Австрії. Так, зокрема, в таборі Залцведел (Німеччина) було утворено Просвітній Відділ. Також в цьому таборі було утворено народну школу і народний університет, де навчання велося українською мовою. Діяв тут і український театр, хор та бібліотека [16, с. 52-53].

Щодо чисельності українських студентів у Німеччині та Австрії, то точно встановити їх кількість протягом міжвоєнного періоду дуже важко. У та Австрії, як і в інших країнах перебування української еміграції того часу, так і в Німеччині не велась статистика емігрантів. Маємо дані, що стосуються чисельності українських студентів в окремі роки. До того ж, дані окремих дослідників можуть різнитися між собою. Також окремо може наводитись кількість студентів – членів певних

організацій. Так, у Німеччині в 1924 р. було організовано 138 студентів українців [8, с. 71]. А на 1 лютого 1926 р. в Німеччині нараховувалося всього 96 українських студентів і 9 студенток [8, с. 90]. За іншими даними про чисельність українських студентів в Німеччині і Чехословаччині, в 1930 р. нараховувалося 455 осіб, а на 1938 р. припадає всього 150. Кількість українських студентів в Німеччині і Австрії почала швидко зростати із початком Другої світової війни [12, с. 141].

Важливим є також питання походження студентів-емігрантів з тих чи інших українських земель та зони їх розселення в Європі. Європейська територія перебування українських студентів поділялася на чотири області: Балтійську, Австрійську, Чеську та Німецько-польську-балканську. Головними центрами першої були міста Данциг і Кенігсберг. Там 42 % становили наймолодші студенти 1900 – 1905 рр. народження (далі рр. н.), які через свій вік не брали участі у визвольних змаганнях. Разом з народженими в 1897-1899 рр. (27,9 %), які також переважно не брали участі у визвольній боротьбі, вони становили 69,9 % усього українського еміграційного студентства регіону; в Кенігсберзі – 91 %, а в Данцигу – 64,1 %. Середніх за віком, тобто 1892-1899 рр.н., які масово брали участь в національно-визвольній війні було 25,8%, зокрема в Данцигу – 27,7 %, а в Кенігсберзі – 8,3%. Старші студенти (1884 – 1894 рр.н.) були рідкістю в цьому регіоні. Загалом по області найбільше було галичан, які становили 89,2 %. Саме вони були засновниками студентських колоній над Балтійським морем, таких як “Союз Українських Студентів “Основа” в Данцигу та Товариство Студентів Українців при університеті Альберта в Кенігсберзі. Представників з інших регіонів українських земель було зовсім мало. Так, на середину 20-х рр. було лише два буковинці і по одному представнику з Київщини, Бессарабії та Волині [2, с. 105].

Австрійська область з центрами у Відні, Граці та Леобені зосереджувала найбільше представників середнього віку – 69,9% (1892 – 1899 рр.н.), всі вони були активними учасниками зазначених подій. Молодь (1900 – 1904 рр. н) становила – 27,5%, а старші (1884 – 1894 рр. н.) – 3,6%, останніх було у два рази більше, ніж в Балтійській області, при чому їх кількість до середини 20-х рр. поступово зростала. Так, у 1922 році вона становила – 4,5% у 1923 р. – 4,6%, у 1924 р. – 5,7%, знаходились вони тільки у Відні. Як і в першій області, була абсолютна перевага галичан, зокрема у тому ж таки Відні понад – 80%, у Граці і Леобені – 100%. Більш значним, у порівнянні з попереднім регіоном, було представництво буковинців – 7% (всі у Відні), проте їх чисельність зменшувалась з роками: якщо на початку 1923 р. вони становили – 16,2%, у 1924 р. – 9,7% загального числа студентів, то з другої половини 20-х рр. взагалі припинили свою еміграцію до Австрії. Таким же незначним і поступово спадаючим був відсоток представників з Наддніпрянської України: у 1922 р. у Відні – 5%, у 1923 р. – 1,7%, в середньому по Австрії – 1,2%.

Німецько-польсько-балканська область з центрами в Берліні, Варшаві, Познані, Кракові та

Загребі зосереджувала переважно середніх та старших за віком студентів, які походили в основному з Наддніпрянської України. [2, с. 106].

Перша світова війна внесла значні зміни в справу матеріального забезпечення студентів вищих навчальних закладів. В багатьох країнах цією справою після війни зайнялися уряди, а також різні благодійні організації та студентські самодопомогові товариства. Ці останні товариства створили й свій центральний орган під назвою European Student Relief Fond, що пізніше змінив свою назву на International Student Service. Становище українського студентства перших післявоєнних років було досить важким. В 1919 і 1920 рр. не було організовано ні самодопомоги, ні державної допомоги, ні допомоги міжнародних студентських установ. В ці роки тільки українські дипломатичні представництва в Празі та Відні матеріально допомагали студіюючій за кордоном українській молоді [8, с. 76].

Досить важливе значення в перших роках еміграції мала допомога Європейського Допомогового Студентського Фонду. Цей Фонд був однією з інституцій Світової Християнської Федерації. Був утворений у 1920 р. як організація економічно-соціального характеру, що має допомагати студентам в повоєнній Європі. Після виїзду цієї організації наприкінці 1923 р. до США, її допомогова діяльність значно скоротилась. Залишилися лише відділи цього Фонду у Відні, які і надавали допомогу українським студентам в Австрії, Німеччині, Чехословаччині [8, с. 76].

Найкращим у матеріальному плані серед усіх європейських країн, перебували українські студенти, було становище у Чехословаччині. Українські емігранти отримували в цій країні суттєву державну допомогу. Натомість, у Німеччині та Австрії матеріальне становище українських студентів було досить складним. В цих країнах склалась важка економічна ситуація після закінчення війни. Німеччина в 1920-х рр. переживала важкі для себе наслідки війни, що вилились в гостру економічну кризу. В українській емігрантській пресі того часу можна зустріти таку характеристику становища українських студентів: “Ріжні політичні комплікації, зростаюче безробіття, повний економічний та фінансовий крах, як це бачимо в Німеччині, а в слід за цим впровадження золотої валюти, зростаюча дорожнеча та багато інших причин довели наше студентство до прямо катастрофального положення. Студентство покидає студії масово та шукає праці, щоб удержатися при житті. І коли ще давніше була можливість одержати працю в академічних центрах, то тепер українські студенти, позбавлені навіть і цієї можливості, емігрують для заробітку в Люксембург, Францію, Бельгію, Голландію. На початок 1924 р. маємо такі дані про кількість студентів: із 157 членів Співки Студентів Українців сего року 37 мусили відмовитись від студій і емігрувати в західні країни Європи. Кількість членів товариства Громада зменшилась на 50%, товариства “Основа” в Данцігу – на 75%.” [14, с. 20].

Про скрутне становище студентів свідчать матеріали Співки Студентів українців у Німеччині: “Зимовий семестр 1923/24 можна назвати одним з

найбільше важких за всі періоди існування нашого студентства в Німеччині. Через лихий матеріальний стан опинилося наше студентство на передодні пропасти; шістдесят відсотків покинуло студії, не маючи змоги прожити. З того біля 10 остало на далі працювати на французьких доках, або у німецьких поміщиків. З тих, які ще тут осталися, є десять відсотків хорих на туберкульозу, ревматизм та інші хвороби” [7, с. 82]. Про допомогу українським студентам у Німеччині маємо відомості з листування в 1930-х рр. між українськими студентами, що вже навчалися у Берліні і тими, хто мав намір там навчатися: “В справі студій на Високій Технічній Школі в Берліні подаємо Вам до відома слідуюче: на Високих Технічних Школах в Німеччині вправді не вимагається від студентів жадних вступних іспитів але від чужинців жадається доповнюючого іспиту.

Шкільні оплати виносять округло 200 марок на семестр. На прожиття треба від 120 до 150 марок місячно. В Берліні є Український Студентський Дім, в якому можна дістати помешкання за 10 марок місячно, на що однак не можна з певністю рахувати тому, що тепер майже всі місця заняті. Мешкання можна буде дістати аж тоді, коли хтось із студентів опустить Студентський Дім. Не виключено рівнож одержати деякі полекші в шкільних оплатах, однак ця справа взагалі є дуже проблематична” [5, с. 11].

Багато українських студентів в Німеччині мали позначення в паспортах, які можна перекласти “без країни”. Це ускладнювало отримання ними допомоги від іноземних організацій [6, с. 18].

В Австрії діяв “Допомоговий комітет для збігців”, який опікувався і українськими студентами. В самому Відні допомогу студіюючій молоді несло “Українське Товариство Прихильників Освіти”. Товариство було засноване заходами віденської “Січі” за допомоги і участі С.Дністрянського і Д.Дорошенка в квітні 1920 р. Товариство спочатку допомагало всім студентам, а коли його засоби дещо вичерпались, то тільки політичним емігрантам. За чотири роки воно надало допомогу 285 студентам на суму 8000 доларів. Фонди Товариства складали пожертви українців, в основному з США [8, с. 76].

Становище українських студентів в Австрії було не набагато кращим, ніж в Німеччині. Так, управа товариства “Січ” 1924 р. зверталась з проханням про матеріальну допомогу до Центрального Союзу Українського Студентства: “Здається, що віденське студентство що до матеріального положення найгірше поставлене зі всього нашого студентства. Протягом 1923 р. давало Товариство Прихильників Освіти невеликі підмоги кільком десяткам студентам. Однак в останньому часі воно не розпоряджає ніякими фондами, так що перед многими стоїть переривання студій. В минулому році засновано при нашому товаристві “Самопоміч” [1, с. 68].

Часто українські студенти в Німеччині і Австрії через ЦЕДУС (Центральна Допомога Українського Студентства, діяла до 1922 р.), а потім ЦЕСУС (Центральний Союз Українського Студентства, діяв з 1922 р.) звертались по матеріальну допомогу до своїх співвітчизників, що навчалися в Чехословаччині [6, с. 7].

Отже, в 1920-1930-х рр. Німеччина та Австрія стають важливими центрами зосередження української студентської еміграції. Студенти були різні за віком і територіальним походженням з українських земель. Їх матеріальне становище в міжвоєнний період було дуже складним в Німеччині та Австрії. Та не зважаючи на всі труднощі, пріоритетним для них залишалось здобуття вищої освіти.

Якщо говорити про культурно-освітню роботу українських студентів, то в цьому контексті слід розглядати утворення і діяльність їх організацій. У Німеччині осередком українського студентського життя був Берлін. Крім того українські студенти навчалися ще в університетах Лейпцига, Мюнстера, Тюбінгена. В Берліні 22 січня 1921 р. була заснована перша в Німеччині українська студентська організація – “Спілка студентів-українців у Німеччині”. Своєю метою Спілка ставила об’єднати всіх студентів української національності в Німеччині і матеріально допомагати їм. Також своїм завданням Спілка ставила: “спрямування всіх сил її молодих членів на реалізацію наших загальних ідеалів – відновлення самостійності і незалежності нашої улюбленої батьківщини” [9, с. 70]. В еміграції члени Спілки займалися і культурною діяльністю. В 1921р. Спілка нараховувала близько 120 чол., переважно надніпрянців. Але в тому ж 1923 р. вона внаслідок внутрішніх ідеологічних розходжень розкололась на дві організації: Спілку українських студентів у Німеччині та Академічну Громаду (організація прорадянського спрямування, яка самоліквідувалась в 1926 р.). В Спілці було 95 чол., в Академічній Громаді – 35 чол. Спілка й далі продовжувала функціонувати як основна студентська організація в Берліні. З 1923 по 1933 рр. через Спілку перейшло майже 400 членів. При ній діяв хор, спортивний гурток тощо. В 1924 р. заходами Спілки був організований Допомоговий Комітет. Вона мала свої філії в Данцигу, Кілі, Геттінгені, Кенігсберзі і в інших містах. Кенігсберзька філія перетворилась згодом на “Товариство Студентів-українців при Університеті Альберта в Кенігсберзі”. В 1935 р. Спілка студентів перетворилась на загальну “Спілку українців у Німеччині” [8, с. 88-89].

Крім Спілки в Берліні існували й інші українські студентські організації. Так, наприклад, “Основа” в 1924 р. нараховувала 17 чол. Тоді майже при кожному університеті в Берліні були фахові гуртки українських студентів [8, с. 90].

Варто відзначити, що протягом 1920-х рр. українські студентські організації існували відокремлено одна від одної і майже не співпрацювали. В цьому випадку давалося відсутність єдиного координаційного центру та ідеологічні розбіжності.

Об’єднання українського студентства в Берліні датуються початком 1930-х рр. Воно пов’язане з утворенням і розвитком націоналістичної студентської корпорації “Зарево”. З цього часу завершується етап ідейної кристалізації студентства, а в слід за тим, час ліквідації поодиноких студентських гуртків і товариств і перебирання їх монолітними націоналістичними студентськими організаціями. З початком 1930-их рр. можна гово-

рити про утвердження націоналізму в середовищі українських студентів. Одну з найважливіших ролей в цьому відіграли саме студентські корпорації [12, с. 138-139].

Українська студентська корпорація “Зарево” в Берліні була утворена в 1931 р. і активно взаємодіяло з “Заревом” в Данцигу. З самого початку свого заснування корпорація “Зарево” була нечисленною. Власне, за її межами в Берліні перебувало вдвічі більше студентів, ніж було зорганізовано в її складі. Це було пов’язано з тим, що увійти до складу цієї корпорації могли тільки “справжні націоналісти”. До того ж, “Зарево”, створена за зразком німецьких корпорацій, була закритою організацією. А от в 1938 р., коли вийшла урядова заборона на існування корпорацій в Німеччині, було змінено статут цієї корпорації на студентське товариство “Зарево”. В такий спосіб були створені легші умови до прийняття в члени організації інших студентів і тим самим, зроблено перший крок до консолідації всієї студентської молоді в Берліні [12, с. 139-140]. Із документів, що стосуються основних зборів товариства “Зарево” в Берліні за 1931 р. стають зрозумілими завдання та основні напрями діяльності цієї організації: “Сучасні обставини змушують з’єднати всю націоналістичну молодь в одну суцільну цілість, в одну організацію, де існуватиме одна думка, одна спільна думка. Ціллю Товариства, є отже, зліпити в нерозривний організм студентську молодь і ділом, а не лише словом, доказати, що “Україна понад усе!” Товариство має за ціль створити борців за права Української нації, і до цієї цілі стремітиме шляхом революційним, вишколеним на тій ділянці своїх членів, і пропагандивним, ознакомлюванням чужинців з українською справою. Внутрі Товариства плекатиметься найшляхетнішу лицарність і найсердешнішу приязнь та щирю дружбу і товарищескість” [10, с. 6].

Однак центром зародження і поширення українських корпорацій в еміграції став Данциг. Побудовані за принципом напіввійськових організацій, вони об’єднувались у союзи на ліберально-демократичних засадах і мали ідеологічний і професійний характер [3, с. 13]. Отже, в Данцигу були такі студентські організації: “Основа”, “Спортовий Гурток”, “Чорноморе”, “Галич”, “Зарево”, “Смолокип” та багато інших. Найбільшою з цих організацій було національно-професійне студентське товариство “Основа”, заснована 15 жовтня 1922 р. В 1923 р. вона нараховувала 100 чол. При “Основі” діяла культурно-просвітня секція та кілька комісій – допомогова, спортивна, інформаційна, хорова та інші. Вони влаштовували виклади і курси, піклувались про встановлення зв’язків з іноземними студентами. Для ознайомлення німецького студентства з українською справою, “Основа” влаштовувала спільні вечори з рефератами і співами [8, с. 90-91]. Щодо власне корпорацій, то вони були створені в Данцигу дещо пізніше “Основи”. Вони були організовані вони були за зразком відповідних німецьких корпорацій. Членів до них приймали одноголосно, і то спочатку як новачків (на 3 місяці), а потім як співробітників (також на 3 місяці).

Члени студентських корпорацій мали зовнішні відзнаки. Такою відзнакою в “Чорномор’я” був чорно-блакитно-чорний стяг і вбрання такого ж кольору. Корпорація “Чорноморе” мала в 1924 р. 34 чол., видавала свій журнал “Чорноморе”. Із звіту цієї студентської організації за зимовий семестр 1926-1927 рр. видно, як саме жили українські студенти в Данцигу та чим вони займалися в своїх організаціях: “А. Внутрішня діяльність. Віча: Відбуто віч за цей семестр (кожної суботи) – 17.

Обов’язкових “конвентів” (щосереди) – 17 [4, с.1].

Свято з’єднання наших земель 22-го січня; вечір з танцями, де запрошено німецьких гостей; один вечір під ніч св. Миколая, де кожний був обдарований небесним післанцем якимсь дарунком, на який собі спеціально заслужив; на усі вечори запрошувано гостей – українських студентів з поза Товариства.

Річницю (третю) основання Товариства “Чорноморець” (10 лютого 1924 р.) святковано особним святочним вечором. З чужинців були заступлені тут офіційно представники “німецького студентства”, “Дейтшер Гохмульрінг”, “Рат дер Ельтестен” – вони в своїх промовах висловили побажання нашому Товариству та охоту з нами на будуче як найтісніше співпрацювати.

Заходами членів нашого Товариства основано студентську кооперативу (Кооператива Українських Студентів Техніки в Данцигу), до котрої притягнуто членів і з поза нашого Товариства з тутешньої студентської громади; плянується надалі притягнути їх ще більше, щоб в цей спосіб звільня розбивати несприятливі умовини тутешнього життя, притягуючи більш громадський елемент бо-дай до співпраці на економічному полі” [4, с. 3-5].

Данцигське “Зарево” в 1930 р. нараховувало всього 9 чол., але брало активну участь у громадській роботі серед місцевих українців. 7 березня 1927р. постала в Данцигу організація “Смолоскип”, метою якої було згуртувати студентів-хіміків [8, с. 91].

Між українськими студентами Німеччини та м.Данцигу з самого початку зародження тут міжвоєнної української студентської еміграції встановився досить міцний зв’язок. Вже 9-10 серпня 1924 р. відбувся в Берліні І з’їзд представників студентських українських організацій Німеччини та м. Данцигу, був заснований Союз українських студентських організацій в Німеччині у складі: товариства “Основа” в Данцигу, Спільки студентів-українців в Німеччині, товариства “Основа” в Берліні, Комітету студентів-українців з Зеленого Клину в Європі, Об’єднання українських студентів агрономів, лісників та ветеринарів у Берліні, товариства студентів-українців при Університеті Альберта в Кенігсберзі. 1 лютого 1925 р. цей Союз був ліквідований, а на його місці постав “Союз українських студентських організацій в Німеччині та в м.Данцигу” (СУСОНД), до якого увійшли: “Основа” – Берлін (12 чол.), “Основа” – Данциг (87 чол), Гурток студентів при університеті в Берліні, Об’єднання агрономів, лісників та ветеринарів в Німеччині (8 чол.), товариство студентів-українців при університеті в Кенігсберзі (6 чол.), товариство “Чорноморе” – Данциг. СУСОНД пізніше був пере-

несений до Данцигу. Він проводив культурну діяльність, особливо серед іноземців – дбав про їх інформування в українських національних справах, влаштовував національні свята, екскурсії тощо [8, с. 90-92.

В 1938 р. було утворено “Національний Союз Українських Студентських Організацій Німеччини і вільного міста Данцигу” (НАСУСОНД) для координації діяльності студентських організацій та заступництва українського студентства перед центральними установами Німеччини. Та особливої активності НАСУСОНД не проявляв, тому і був ліквідований в 1941 р. [12, с.141].

В 1930-ті рр. в Німеччині, як і в інших країнах кількість українських студентів значно зменшилась, а це призвело до зменшення кількості студентських організацій. Але не дивлячись на це, в Німеччині та Данцигу все ж продовжували діяти такі товариства, які мали велике значення для організації життя української студентської молоді за кордоном.

В Австрії найбільше українських студентів було у Відні, менше в Граці та Леобені. У Відні українське студентство було зорганізоване в товаристві “Січ”. Віденська “Січ” була найстаршою українською організацією за кордоном. Заснована вона 1868 р., але діяльність її була розпочата ще раніше. В перших роках міжвоєнної української еміграції “Січ” у Відні складалася переважно з старших студентів, які повернулись до навчання після участі у війні та національно-визвольних змаганнях. Але згодом склад віденської “Січі” за віковою ознакою дещо змінювала – старші студенти поверталися додому, частина з них їхала до Праги, а на їх місце приход молодші з України. Віденська “Січ” складалася переважно з галицького студентства.

Товариство “Січ” у Відні проводило видавничу діяльність, влаштовувало національні свята, концерти тощо. При “Січі”, як її секція був Український Чоловічий Хор, який потім діяв самостійно. У видавничій сфері з лютого 1921 р. почав виходити студентський щомісячник “Молоде життя” За співучасті драгоманівців у Відні в січні 1922 р. виходив журнал “Наш Стяг” (орган галицької комуністичної молоді за кордоном, вийшло 3 числа). 1924 р. почав виходити ілюстрований сатиричний журнал “Єретик”.

У “Січі” були представники різних ідеологічних напрямів. З них деякі організували свої групи, як наприклад, Драгоманівську Громаду, що в 1921 р. утворилася з комуністичного гуртка при “Січі”.

Кількість членів віденської “Січі” в різні періоди була різною. Її чисельність особливо різко зменшилась у 1923 р., коли значно зменшилась допомога для українського студентства у Відні і коли центром українського культурного життя за кордоном стала Прага. Так, у 1922 – 1923 рр. членів “Січі” було 327 членів, у 1923 – 1924 рр. – 196 членів, 1924 – 1925 – 142 члени, 1931 – 1932 – 46 членів.

Особливу увагу в своїй діяльності “Січ” приділяла національно-інформаційній роботі серед іноземців та їх знайомству з українським мистецтвом. Досить гарні відносини мали віденські січовики з болгарами й македонцями, з німцями і литовцями. З литовськими студентами січовики

заснували спільний Українсько-Литовський Комітет.

В 1925 р. при віденській “Січі” було 6 фахових секцій і такі організації: спортивний гурток (52 чол.), гурток національної молоді (112 чол.), “Самопоміч” (84 чол.). Свою культурно-просвітницьку діяльність “Січ” поширювала й на неакадемічні кола української еміграції, а також співпрацювала й з громадськими товариствами [8, с. 92-95].

Крім Відня українські студентські організації в Австрії були ще в Граці і Леобені. Українське Академічне Товариство “Січ” у Граці було засноване ще в 1895 р. Кількість членів його була невелика: 1923 р. – 43 чол., 1924 р. – 65 чол. Були це переважно студенти-медики. “Січ” у Граці мала три фахові секції: Гурток Студентів Філософів, Секцію Техніків і Медичну Громаду. Суспільно-політичне життя місцевого студентства було представлене в двох ідеологічних громадах: Групі Національної Молоді і Громаді ім. М. Драгоманова. Товариство “Січ” у Граці видавало свій неперіодичний часопис “Гадка”, влаштовувало екскурсії, свята, виклади, проводило національно-інформаційну роботу серед іноземців.

В Леобені при місцевому гірничому університеті в 1921 р. постало Товариство українських гірничих студентів “Молот”, у 1923 р. нараховувало 20 чол. [8, с. 96]. За період 1921 – 1924 рр. діяльність товариства обмежувалась листуванням із студентами, які намагались вступити до місцевої Академії. При товаристві також існував хор [15, с. 70].

Після приєднання Австрії до Німеччини, націонал-соціалісти заборонили всі українські організації, крім Українського Національного Об’єднання, гетьманської Української Громади і відділень організації Українська установа довір’я. У 1939 – 1945 рр. активно діяло також Націоналістичне об’єднання українського студентства, створеного під патронатом німецької влади [13, с. 138].

Отже, після Першої світової війни Німеччина та Австрія стають важливими центрами української студентської еміграції. Українські студенти в цих країнах були різні за віком і представляли більшість регіонів України. Матеріальне становище українських студентів в Німеччині та Австрії було досить скрутним у порівнянні з іншими європейськими країнами. Українські студенти утворили в цих країнах велику кількість організацій, які проводили культурно-освітню діяльність. Особливістю цих організацій було значне поширення серед них студентських корпорацій націоналістичного спрямування.

Джерела та література:

1. Дописи. // Студентський вісник. – 1924. – Ч.1. – С.67 – 71; 2. Дуднік О. Студентство як основна складова української політичної еміграції у 20-ті рр. XX ст. // Наук. записки Вінницького держ. пед. університету ім. М. Коцюбинського. Серія: історія. – Вип.4. – Вінниця. – 2002. – С.103 – 106; 3. Дуднік О. Український студентський рух в еміграції (Центрально-Східна Європа, 20-ті рр. XX ст.): Автореф. дис... К., 2003. – 19 с.; 4. Звіт товариства Українських студентів високої технічної школи в Данцігу “Чорноморець” про діяльність 1926 – 1927 рр. – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО). – Фонд 4465. – Опис 1. – Справа 310; 5. Копії листів з подякою за запрошення на збори та свята від

комітета академічної виставки в Берліні, Спортивному Клубу тощо. – ЦДАВО України. – Фонд 3572. – Опис 1. – Справа 5; 6. Листування з Українською медичною громадою в Празі, з українською Академічною Громадою, з студентською поміччю тощо. – ЦДАВО України. – Фонд 3898. – Опис 1. – Справа 5; 7. Матеріальне положення нашого студентства у Німеччині (Спілка Студентів Українців у Німеччині). // Студентський вісник. – 1924. – Ч. 2 – 3. – С.82 – 86; 8. Наріжний С. Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома світовими війнами. – Прага, 1942. – Ч.1. – 271 с.; 9. Поздоровлення від організацій та установ українських емігрантів в Німеччині та українських націоналістичних установ в Польщі з Приводу 10-літнього ювілею Союзу. – ЦДАВО України. – Фонд 3572. – Опис 1. – Справа 7; 10. Протокол зборів товариства української молоді “Зарево” в Берліні та стаття невідомого автора “Про Студентську Абдеру в Берліні”, про розкладницьку діяльність організації “Зарево” серед українських студентів-емігрантів в Німеччині. – Фонд 3572. – Опис 1. – Справа 2; 11. Стахів Е. Розповідь з власного досвіду. // Українці в Берліні 1918 – 1945. – Торонто, 1996. – С.36 – 41; 12. Сулима М., Яріш В. Українські студенти в Берліні поміж двома світовими війнами. // Українці в Берліні 1918 – 1945. – Торонто, 1996. – С.136 – 143; 13. Трошинський В., Шевченко А. Українці в світі. // Україна крізь віки. – К., 1999. – Т.15. – 352 с.; 14. Тютюнник М. Економічне положення українського студентства. // Студентський вісник. – 1924. – Ч.1. – С.19 – 25; 15. Яремкевич Ю. З життя місцевих організацій. // Студентський вісник. – 1924. – Ч.2 – 3. – С.70 – 78; 16. Яріш В. Українська культура й мистецтво в Берліні. Перші спроби. // Українці в Берліні 1918 – 1945. – Торонто, 1996. – С.52 – 79.

Humeniuk O.

Emigration and cultural-educational activity of ukrainian students in germany and Austria in 1920-1930-th

The article concerns the problem of emigration of Ukrainian students in Germany and Austria in the interwar period. A number of issues such as: the financial position of Ukrainian students, their quantity, origin, objectives, cultural and educational activities are touched upon in the article.

Keywords: Germany, Austria, emigration, Ukrainian students.

УДК: (=161.2)(100)

© Галина Щигельська (Тернопіль)

ДІАСПОРНІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ МЕРЕЖІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті аналізуються особливості функціонування діаспорних транснаціональних мереж в умовах поглиблення глобалізаційних процесів. Розглядається політична, фінансова та економічна діяльність діаспор, їх вплив на стан і розвиток міждержавних відносин. Відзначається зростання ролі діаспорних спільнот у політичному житті приймаючих країн та їх здатність здійснювати ефективне сприяння історичній батьківщині у пристосуванні до нових викликів у сучасному глобалізованому світі.

Ключові слова: глобалізація, діаспора, історична батьківщина.

Глобалізація як один із домінуючих векторів розвитку світової системи невинно стимулює зростання тенденції послаблення функцій національної держави та активізацію діяльності різноманітних транснаціональних недержавних утворень. На думку представників французької школи в соціології міжнародних відносин (Б. Баді, М. Смутс, Д. Біго та ін.), нові актори все успішніше претендують на власну роль у міжнародному житті, намагаючись впливати на його структуру, дійових осіб, конфлікти, що неминуче виникають між ними [7, с. 39-40]. Зростання ролі й впливу недержавних учасників – відносно нове явище в міжнародних відносинах, характерне для повоєнного часу. Вони все ще порівняно недостатньо вивчені політичною наукою.